

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

”Sen vet man att man vill behandla alla lika”
- en undersökning av hur pedagoger bemöter pojkar och
flickor i förskolan.

Lina Björnberg
Anne Mattsson

Examensarbete LAU350

Handledare: Barbro Johansson

Rapportnummer: Vt 07-1030-1

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen 41-60 poäng/ 61-80 poäng

Titel: "Sen vet man att man vill behandla alla lika"
- en undersökning av hur pedagoger bemöter pojkar och flickor i förskolan.

Författare: Lina Björnberg och Anne Mattsson

Termin och år: VT-07

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Barbro Johansson, Etnologiska institutionen

Examinator: Kerstin Lökken

Rapportnummer: Vt 07-1030-1

Nyckelord: Genus, förskolan, jämställdhet

Sammanfattning: Vårt syfte med arbetet var att göra en jämförelse mellan pedagogernas egna reflektioner över hur de bemöter pojkar och flickor och hur de sedan agerar gentemot pojkarna och flickorna i vardagliga situationer i förskolan.

För att ta reda på detta använde vi oss av intervju som metod för att sedan filma pedagogerna i tre olika situationer; måltid, kapprum och samling. Vi har sedan analyserat materialet och med hjälp av tidigare forskning, pedagogernas egna reflektioner och våra egna åsikter fört en diskussion om resultatet.

Det vi har kommit fram till efter att ha bearbetat materialet är att pedagogerna inte bemöter pojkar och flickor så lika som de trodde sig göra i intervjun. Pedagogernas förhoppning var att de bemötte barnen efter deras individuella förutsättningar; såsom ålder, intressen m.m. och inte efter barnens kön. Vid videofilmningen framgick det att flickorna inte fick lika mycket hjälp eller uppmärksamhet som pojkarna. Pedagogernas egna reflektioner efter att ha sett filmen var att flickorna är så duktiga och självgående medan pojkarna behöver dämpas i förebyggande syfte genom samtal. Men de menade också att vissa saker de gör bör förändras.

Att som blivande pedagog vara medveten om hur man bemöter pojkar och flickor är oerhört relevant för den framtida yrkesrollen. Vi måste ge pojkar och flickor samma möjlighet att utvecklas till hela människor och inte låsa oss vid stereotypera könsroller.

Förord

Vårt intresse för genusfrågor började redan under vår inriktning, Barn- och ungas uppväxtvillkor, vid Göteborgs Universitet. Vi skrev då ett arbete om genuspedagogik och besökte två förskolor som arbetade med detta. Här växte grundidén till vårt examensarbete fram och vi kände att det skulle vara spännande att se hur pedagoger förhåller sig till barnen beroende på vilket kön de har. Undersökningen har väckt många tankar och lett till intressanta diskussioner både mellan oss lärarstudenter och mellan pedagogerna på den förskola där vår undersökning gjordes.

Vi vill också passa på att tacka pedagogerna och barnen som gjorde vår undersökning möjlig då de ställde upp på att bli filmade och vår handledare Barbro Johansson som lotsat oss genom vårt arbete.

Göteborg 2007

Anne Mattsson & Lina Björnberg

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund.....	3
2. Syfte och frågeställningar.....	5
3. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter	6
3.1 Presentation av litteraturen, begrepp och teorier.....	6
3.1.1 Begrepp.....	6
3.1.2 Teorier	7
3.2 Är det skillnad mellan pojkar och flickor?.....	7
3.3 Hur barn skapar kön	9
3.4 Pedagogers betydelse vid barns skapande av könsidentiteten ..	10
3.5 Hur kan man jobba med genus i förskolan.....	12
3.6 Vad säger läroplanen om jämställdhet i förskolan?	13
4. Metod.....	15
4.1 Metodval.....	15
4.2 Avgränsningar	16
4.3 Urval	17
4.4 Genomförande	17
4.5 Tillförlitlighet	17
5. Resultat.....	19
5.1 Pedagogers tankar om genus	19
5.2 Kapprummet	20
5.3 Lilla samlingen	23
5.4 Frukosten	24
6. Avslutande reflektioner	28
7. Källförteckning.....	30
Bilaga 1	
Bilaga 2	

1. Inledning och bakgrund

För oss var valet av ämne inför examensarbetet inte svårt. Vi har ända sedan vår första inriktning, Barn och ungas uppväxtvillkor, haft ett starkt intresse för genuspedagogik och genusfrågor. Då skrev vi ett arbete där vi stötte på boken *Genuspedagogik* (2003) av Kajsa Svaleryd. Tack vare den boken fick vi upp ögonen för hur olika pojkar och flickor blir bemötta i förskolan och skolan och vad detta kan ha för långsiktiga konsekvenser. Därför blev valet att skriva examensarbetet ur ett genusperspektiv självklart för oss.

Det var också i Svaleryds bok vi blev presenterade för metoden att som pedagog filma sig själv för att se hur man bemöter pojkar och flickor. Som man kanske förstår har vi haft mycket behållning av Kajsa Svaleryds bok under vår utbildning, vilken vi också har använt oss av och utgått mycket ifrån under arbetets gång. I boken kan man läsa en del intressant statistik om hur det är att vara man/pojke respektive kvinna/flicka idag:

- Män som arbetar heltid lägger ner nio timmar i veckan på hemarbete
- Kvinnor som arbetar heltid lägger ner 23 timmar i veckan på hemarbete
- Nyfödda pojkar blir ofta aktiverade utan att de själva tar initiativet
- Nyfödda flickor får oftast själva signalera innan de blir aktiverade
- 70 procent av stödundervisningen är riktad till pojkar
- 60 procent fler kvinnor går vidare till högskolestudier (ibid:34f)

I dagens samhälle stöter vi hela tiden på problem gällande jämställdhet, några exempel sågs här ovan. Vi behandlas olika på grund av vår kön redan från tidig ålder när vi istället borde bli bemötta och behandlade efter vår egen individ. Pojkar och flickor blir så tidigt som i spädbarnsåldern bemötta utifrån sitt kön. Små flickor blir ofta kallade "Lilla hjärtat" och "Lilla gumman" och man säger gärna att flickan är nöjd, vaken, nyfiken, på gott humör. Små pojkar blir ofta kallade "Lilla trollet" och "Din lilla rackare" och man säger ofta att pojken är energisk, aktiv, smart, vild, en liten fighter. Utomstående tolkar ofta små flickors gråt som ett tecken på ledsenhet och rädsla medan små pojkars gråt tolkas som ett tecken på vrede. (Svaleryd 2003:34f)

Meningarna om huruvida könet är socialt konstruerat eller biologiskt konstruerat går ofta isär. Med att könet är socialt konstruerat menas att vi formas till pojkar och flickor genom omgivningens bemötande och förväntningar på oss. Anser man att könet är biologiskt konstruerat är typiska kvinnliga egenskaper något som finns i kvinnans natur och samma med männen, vi är alltså två kön med olika egenskaper och förutsättningar (Bronwyn Davies 2003). Hur man som pedagog ser på kön och genus är alltså en mycket viktig fråga att ställa sig när man jobbar med jämställdhet.

Vi har både under vår verksamhetsförlagda utbildning (vfu) och tidigare arbete i förskolan haft diskussioner med förskollärare om hur vi omedvetet gör skillnad på pojkar och flickor, enbart p.g.a. att de är just pojkar och flickor. En del förskollärare är medvetna om att de omedvetet gör detta men anser det inte vara någon viktig del i arbetet och lägger inte någon större vikt vid att ändra sitt beteende. Andra vill jobba ur ett genusperspektiv och försöka bemöta pojkar och flickor utifrån deras behov och inte utifrån deras kön. Alla inom förskolan har ett ansvar att jobba med jämställdhet. I Lpfö 98 (Läroplanen för förskolan) står det att: "förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller" (Lärarens handbok 2002:26). Detta är alltså en viktig del i vårt professionella uppdrag som lärare, ändå tas inte

frågan alltid på allvar. Om flickor och pojkar enbart blir bemötta utifrån sitt kön blir de tvungna att leva under vissa villkor kopplade till sitt kön och får inte möjligheten att utveckla hela sin kapacitet.

Då förskollärarna blir filmade ser de konkret hur deras bemötande mot pojkar och flickor kan skilja sig åt. Vi är medvetna om problematiken att det kan vara känsligt att bli filmad och på ett sätt bedömd men ur detta kan en positiv utveckling av yrkesrollen ske. Det gäller att inte fokusera för mycket på vad vi gör ”fel” utan hur vi kan ändra vårt beteende till det bättre. Vi i förskolan och skolan måste ge både pojkar och flickor en rättvis chans att, oberoende av sitt kön, utveckla hela sin person.

Genom att skriva detta arbete väcks tankar om vilka olika förutsättningar vi ger pojkar och flickor genom vårt bemötande. Detta är mycket relevant och något vi bör bära med oss i vår framtida yrkesroll.

2. Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med arbetet är att göra en jämförelse mellan pedagogernas egna reflektioner över hur de bemöter pojkar och flickor och hur de sedan agerar gentemot pojkarna och flickorna i vardagliga situationer i förskolan.

Våra frågeställningar är:

- Vad har pedagoger i förskolan för tankar om genus?
- Hur tror pedagogerna att de bemöter pojkar respektive flickor?
- Hur agerar pedagogerna i en förskolegrupp gentemot pojkar och flickor?
- Vilka reflektioner gör pedagogerna efter att ha sett sitt agerande på film?

3. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

Vi har valt att först presentera författarna till den litteratur vi utgått ifrån under arbetet, sedan följer en förklaring på viktiga begrepp och sen en del där vi förklarar de teorier vi anser relevanta för vår undersökning. Vidare har vi valt att dela upp litteraturen under olika rubriker där vi sedan ställer författarnas åsikter mot varandra. De rubriker som litteraturen är indelad under är: *Är det skillnad mellan pojkar och flickor?*, *Hur barn skapar kön*, *Pedagogers betydelse vid barns skapande av könsidentiteten*, *Hur kan man jobba med genus i förskolan* och till sist *Vad säger läroplanen om jämställdhet i förskolan?* Anledningen till att vi valt just dessa rubriker är för att de passar vårt syfte och våra frågeställningar och är väsentliga för vår undersökning. Då vi undersöker något ur ett genusperspektiv är det viktigt att se på eventuella skillnader mellan pojkar och flickor, ta upp teorier för hur barn skapar kön men också vilken roll vuxna spelar när barnen skapar kön. Vad läroplanen säger om jämställdhet är oerhört viktig eftersom den ligger som grund för vårt arbete i förskolan. Vi anser också att denna uppdelning gör det lättare att följa den röda tråden i arbetet och att det blir trevligare att läsa.

3.1 Presentation av litteraturen, begrepp och teorier

Johanna Graf, Anne-Marie Helmadotter och Susanna Ruben, som skrivit boken *Visst är det skillnad!* (1991), har alla arbetat inom barnomsorgen och boken bygger på deras egna erfarenheter från tidigare arbete inom förskola och fritidshem. Författarna anser att det finns en skillnad mellan pojkar och flickors beteende och att de ska bli bemötta utifrån det.

Bertill Nordahl är utbildad grundskollärare och har intresserat sig för frågor som rör hur pojkar och män som är verksamma i skolan påverkas av den kvinnodominans som råder där. I sin bok *Flickorna och pojkarna* (1998) har Nordahl intervjuat nio forskare och lärare om deras syn på pojkars och flickors situation i skola och förskola. De intervjuer vi har refererat till är de med barnpsykiatern Gideon Zlotnik och könsforskaren Anne-Mette Kruse.

Boken *Hur flickor och pojkar gör kön* (2003) är skriven av Bronwyn Davies som är verksam inom samhällsvetenskaplig och psykologisk poststrukturell forskning. Hon har läst feministiska sagor för förskolebarn och diskuterar i boken barnens reaktioner på sagorna.

Kajsa Wahlström, som skrivit *Flickor, pojkar och pedagoger* (2003), är i grunden förskollärare. Hon har jobbat som förskolechef på förskolorna Björntomten och Tittmyran, vilka är välkända för sina jämställdhetsprojekt. Nu är Kajsa Wahlström konsult för pedagoger som vill jobba med jämställdhetsfrågor och hon håller även föreläsningar och anordnar studiedagar.

Kajsa Svaleryd, som författat boken *Genuspedagogik* (2003), är också förskollärare i grunden. Hon har intresserat sig för genusfrågor och handleder genuspedagogiskt arbete i förskolan och skolan. I sin bok menar hon med skola både förskola och skola, och lärare innefattar alla pedagoger.

3.1.1 Begrepp

Som förklaring på begreppet genus skriver Svaleryd (2003): ”Genus är den samlade benämningen i modern könsforskning och betecknar ett system som består av två motsatta och uteslutande kategorier vari mänskligheten placeras; man/manligt och kvinna/kvinnligt”

(ibid:29). Vidare anser Svaleryd att genus omfattar vårt kulturella, sociala och biologiska kön och det vi blivit formade till av det kulturella arvet och sociala systemet. Detta innebär att begreppet genus är öppet för förändring och överträdande.

Carrie Paechter, som skrivit boken *Educating the other* (1998) om vad som händer flickor i skolan, ger oss förklaringar på begreppen kön, könsidentitet och könsroll. Med kön menas det biologiska könet vi har, alltså våra könsorgan. Könsidentiteten baseras på vad vi själva anser att vi är; man, kvinna eller inget av dessa. Könsrollen innebär att vi är föreskrivna olika beteenden beroende på vilket kön vi tillhör, dessa varierar mellan olika kulturer.

Jämställdhet innebär, enligt Svaleryd (2003), att män och kvinnor ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Jämlikhet berör istället allas lika värde oavsett etnicitet, kön, religion, social tillhörighet o.s.v. Ytterst handlar jämställdhet om demokrati och värdegrund.

3.1.2 Teorier

Davies (2003) ansluter sig till den *poststrukturalistiska teorin* som menar att individen är en social konstruktion som hela tiden omskapas genom att individen deltar i olika diskursiva praktiker. I sin bok skriver Davies mycket om diskursiva praktiker. Barbro Johansson, forskare och etnolog vid Göteborgs Universitet, ger oss i sin bok *Kom och ät! Jag ska bara dö först* (2000) en förklaring på diskurs: samlingar av yttranden eller meningar och påståenden som praktiseras inom ett socialt sammanhang, vilka bestäms av det sociala sammanhanget och bidrar till på vilket sätt det sociala sammanhanget fortsätter existera. De diskursiva praktikerna är ”mekanismerna inom diskurserna” (ibid:47).

Kruse (1998), däremot, utgår från den *psykoanalytiska teorin*, där vi, för att kunna bli hela människor, måste behärska både förmågan till *autonomi* och till *intimitet*. Med autonomi menas att ”...kunna handla och fatta sina egna beslut utan att bli överkörd när man står inför någon som tycker något annat än man själv” (ibid:93). Med intimitet menas att ”...kunna ha nära, kära känslomässiga relationer till andra människor” (ibid:93).

Ytterligare en teori som tas upp i litteraturen är *socialisationsteorin*. I denna teori utgår man från att det finns en biologisk bas för skillnader mellan könen. Ett barn blir socialiserat in i sin könsroll och den som socialiserar barnet uppfattas som den aktive medan barnet som socialiseras ses som ett objekt eller ett råmaterial. (Davies 2003)

3.2 Är det skillnad mellan pojkar och flickor?

Könen har olika hormonsammansättningar och detta är vi alla överens om menar Zlotnik (1998). Vidare anser Zlotnik ”...att det också finns väsentliga skillnader mellan hur en typisk pojkes hjärna och en typisk flickas hjärna är organiserad” (ibid:9). Enligt Zlotnik så vet vi alla att det är på detta sätt men en del människor vill inte acceptera det. I motsats till Zlotnik menar Davies (2003) att maskulinitet och femininitet inte är några medfödda egenskaper hos människor utan de är inbyggda i vårt samhälles struktur och är då både en förutsättning för livet och ett resultat för hur det levs.

Forskare menar att man kan se att spädbarn föds med olika temperament, några är pigga medan andra är arga eller lugna, men att detta inte är beroende av könet på barnet. (Graf, m.fl. 1991) Zlotnik (1998), däremot, refererar till undersökningar som visar att det finns skillnader mellan könen redan från födseln, d.v.s. innan barnen socialiserats in i sin könsroll. Som

exempel på detta talar Zlotnik om barns val av leksaker i olika åldrar. Vid åtta månaders ålder väljer barnet den leksak som fysiskt ligger dem närmast oavsett vad det är för typ av leksak. En pojke kan alltså välja en docka och en flicka kan välja en bil. När barnen är fem år väljer flickor flickleksaker och pojkar väljer pojkleksaker och de gör dessa val p.g.a. uppfostran och könskulturell påverkan. Skillnad mellan de åtta månader gamla pojkarna och flickorna ligger inte i valet av leksak utan hur de hanterar leksaken. Pojkarna hamrar med leksaken, försöker skruva på den, böjer den och pillar isär den. Flickorna studerar sin leksak, vänder den mjukt, försiktigt och varsamt. Zlotnik menar att detta är något medfött. ”Poängen är att de inte har lärt sig det utan att det sitter i ryggmärgen” (ibid:12).

Det är problematiskt, menar Graf m.fl. (1991), att påvisa vad som är medfödda manliga respektive kvinnliga egenskaper och vilka beteenden som är socialt och kulturellt betingade. ”Om könsspecifik uppfostran börjar redan på förlossningen är det svårt att bevisa vad som är medfött och vad som är påverkan” (ibid:11). Kruse (1998), som utgår från den psykoanalytiska teorin, menar att det allmänt är fler pojkar som har förmågan till autonomitet men inte till intimitet och tvärtom med flickor, men att detta inte behöver vara biologiskt betingat utan snarare socialt betingat.

Svaleryd (2003) skriver att i den moderna genusforskningen talas det ofta om att könet är konstruerat, vilket för Svaleryd innebär att de skillnader och likheter vi anser oss hitta mellan könen är resultatet av våra egna mänskliga infall. De biologiska skillnaderna är inte det i sig som bildar genus, utan varje persons tolkning av dessa. Davies (2003) tar också upp detta i sin bok då hon skriver att vi, genom vår delaktighet i samhället, utan större eftertanke övertar vetenskapen om kön i den form som det har konstruerats. ”När barn lär sig samhällets diskursiva praktiker lär de sig att positionera sig som pojkar eller flickor på ett korrekt vis, eftersom det är vad man begär av dem för att de ska få en urskiljbar identitet inom ramen för den rådande sociala ordningen” (ibid:27).

Det finns en generell skillnad mellan pojkar och flickors beteende menar Svaleryd (2003), men det är viktigt att pedagogerna tänker på kön som socialt skapat för att kunna se de karakteristiska mönstren för gruppen pojkar och för gruppen flickor. Det finns många pojkar som inte vill leka typiska pojk lekar; leka med bilar, klättra i träd o.s.v. och det finns många flickor som inte vill leka med dockor, pyssla m.m. Detta betyder att alla pojkar och flickor inte passar in i de traditionella genusmönstren. Detta håller Kruse (1998) med om då hon säger att pojkar inte kan ses som en grupp och inte heller flickor, pojkar är olika och flickor är olika. Det syns mycket tydligt, framför allt hos pojkarna, i dagens postmoderna samhälle. ”Flickor och pojkar korsidentifierar sig idag med sina respektive mammor och pappor på ett sätt vi inte alls är vana vid” (ibid:82). Enligt Davies (2003) är det vi vuxna som vill få bort de negativa sidorna för vad feminint betyder för flickor; skörhet, lågmäldhet, fixering vid utseende och familjeliv och vad maskulint betyder för pojkar; våldsamhet, okänslighet, häftighet och vägran att hjälpa till.

I människors vardagsföreställningar ingår, enligt Svaleryd (2003), att pojkar och flickor har olika karaktärsdrag och väljer att leka med olika saker. Flickorna är söta, snälla och hjälpsamma, de får ofta agera hjälpreda och sätts ibland som buffert mellan två bråkiga pojkar. Pojkar är aktiva, dominerande och kräver uppmärksamhet, de tillåts vicka på stolen, springa o.s.v. eftersom de anses ha ett större rörelsebehov än flickor.

Många vuxna i skolan har, enligt Svaleryd (2003), en omedveten tanke om att pojkar har bråttom och får de inte snabb uppmärksamhet vet man aldrig vad de kan ställa till med. Detta

leder till att pojkarna ofta får mer och snabbare hjälp av pedagogen eller läraren. Flickorna kommer i andra hand och signalen till dem är att de inte är lika viktiga och att det är pojkarna som har makten. ”Därmed vidmakthålls genuskontraktet, som innebär att män och pojkar har och ges mer makt än kvinnor och flickor” (ibid:19). Enligt Kruse (1998) har förändringar i könsrollerna börjat synas, pojkar och flickor liknar mer och mer varandra och de tänker lika om många saker. Pojkar och flickor kan i det stora hela klara samma saker. Dessa förändringar märks, menar Kruse, främst i medelklassen.

3.3 Hur barn skapar kön

Blev det en pojke eller flicka? Denna fråga är den första som ställs till nyblivna föräldrar. Detta är inget konstigt eftersom barnets kön kommer att vara avgörande för hur barnet blir behandlat. Vilket kön vi föds med spelar en stor roll för hur vi kommer att leva våra liv. (Svaleryd 2003)

Poststrukturalistisk teori, som har sina rötter hos Freud, Marx och Foucault, använder sig Davies (2003) av när hon beskriver hur vi skapar genus. Davies menar att dessa teorier tillåter oss att tänka bortom det som är så cementerat uppdelat i manligt och kvinnligt. ”Och att den [poststrukturalistisk teori] gör det beror på att den riktar in sig på de konstituerande processer som leder till att vi positionerar oss som män eller kvinnor - och genom att den utvecklar nya diskursiva praktiker som gör det möjligt med en icke tudelad, mindre statisk könsordning” (ibid:11).

Som motpol till den poststrukturalistiska teorin beskriver Davies (2003) *socialisationsteorin*, den sistnämnda teorin är något Davies själv inte står för. I socialisationsteorin socialiseras individen till en tämligen redan bestämd slutprodukt. Davies menar att detta är problematiskt då det är svårt som vuxen att försöka socialisera ett barn eftersom de inte alltid accepterar att vuxna vet bäst eller att just deras sätt att utföra saker och ting passar bäst för barnet. ”De ’roller’ som barn får lära sig av vuxna är en social fernissa uppe på de ’verkliga’ biologiska skillnaderna” (ibid:17). Svaleryd (2003) ansluter sig till socialisationsteorin då hon menar att barn är väldigt mottagliga för subtilt uttalade och outtalade signaler, krav, normer, förväntningar, regler och villkor som de stöter på både i hemmet och i skolan/förskolan. ”Tidigt uppfångas signalerna som formar de socialt konstruerade villkoren utifrån vårt biologiska kön” (ibid:22).

Det är självklart att människor antingen är män eller kvinnor menar Davies (2003). Detta är något som barnen lär sig utifrån samhällets diskursiva praktiker då de inser att de måste kunna urskiljas som antingen pojke eller flicka, även fast det i sociala sammanhang handlar om en nästan obetydlig fysisk skillnad. ”Klädsel, frisyra, sätt att tala och vad som sägs, val av aktiviteter – allt är nyckelfaktorer som kan användas för att positionera sig själv på ett framgångsrikt vis, inte bara som flicka och pojke, utan också som identifierbart *inte* det andra” (ibid:13). Vidare skriver Davies att det ibland verkar som om barn tar sig an att bli man eller kvinna med större entusiasm än de vuxna förväntar sig. Föräldrarna har försökt att lära flickorna att ta för sig och pojkarna att vara mera lågmälda men blir ändå förvånade när flickorna fortfarande envisas med att ha söta klänningar eller att pojkarna fortfarande är aggressiva. Davies menar att det inte är något konstigt att det blir på detta sätt om man utgår från socialisationsteorin eftersom man då anser att de vuxna är helt avgörande för barns skapande av kön. Om vi istället utgår från den poststrukturalistiska teorin blir förklaringen att

barnen är aktivt handlande i skapandet av sin egen person men också de sociala kontexter han/hon deltar i och de vuxna spelar inte längre huvudrollen.

Primär och sekundär socialisation skriver Graf m.fl. (1991) om. Under den primära socialisationen blir barnet präglad av sin familjs värderingar, attityder, könsrollsmönster och människosyn. Dessa värderingar m.m. integrerar sedan barnet i dess egen personlighet. Med sekundär socialisation menas mötet mellan en primärt socialiserad person och andra människor och miljöer utanför familjen som påverkar henne/honom. När barnet är ca två år vet det oftast vilket kön det har och prövar sig fram för att komma underfund med vad det innebär att vara pojke respektive flicka. Genom att observera de vuxnas roller bildar barnet sin egen uppfattning om könsrollerna.

Detta skriver även Svaleryd (2003) om då hon menar att när ett barn kommer till världen har han/hon inga erfarenheter av hur man ska uppföra sig, inget förflutet och inget att mäta sitt eget värde emot. Då barnet sedan prövar olika beteenden formas han/hon av de reaktioner vi vuxna ger på barnets beteende. Flickor och pojkar lär sig på så sätt vilka beteenden som är accepterat för respektive kön. Varje dag i skolan pågår denna genussocialiserande process. Denna process, att skapa en könsidentitet, är för barnet mycket viktig och mycket känslig. Det är därför angeläget att barnets omgivning har stor kunskap och en medvetenhet.

3.4 Pedagogers betydelse vid barns skapande av könsidentiteten

Graf m.fl. (1991) menar att vi vuxna tror att vi behandlar pojkar och flickor lika men undersökningar visar att vi faktiskt omedvetet reagerar olika på barns temperament beroende på vilket kön barnet har. ”Gråt, ilska, klängande eller skratt bemöts olika om det gäller flickor eller pojkar” (ibid:14). Experiment som gjorts visar att vi vuxna har olika tonfall beroende på om barnet har rosa eller blå kläder. Ofta måste vuxna, innan de kan tilltala barnet, försäkra sig om vilket kön barnet har.

Det finns en tydlig rollfördelning mellan pojkar och flickor just för att de är pojkar och flickor, enligt Wahlström (2003). Vi vuxna vidmakthåller dessa könsmonster genom våra olika förväntningar på pojkar och flickor. ”Många pedagoger har stort behov av att kunna förutse vad som händer i barngruppen, eftersom det ger en upplevelse av makt och kontroll och en skenbar trygghet i yrkesrollen” (ibid:33). Enligt Kruse (1998) är lärare tämligen nöjda med att eleverna inte fordrar lika mycket uppmärksamhet eller är lika aktiva hela tiden. De flickor som fostrats till en bred och kompetent roll blir av pedagogerna, menar Wahlström, ändå inkörda i traditionella könsroller. Pedagogernas omedvetna syfte är att pojkar ska vara pojkar och flickor ska vara flickor i en stereotyp mening. En slutsats som Zlotnik (1998) drar är att det i oss alla finns en könsrelaterad genetisk och hormonell programmering, innan vi i positiv och negativ bemärkelse blir påverkade av vår kultur. ”Innan föräldrarna, förskollärarna, lärarna och medierna hjärntvättar barnen som kön!”(ibid:12).

Eftersom förskolan är en kvinnodominerad miljö menar Graf m.fl. (1991) att det är lätt för flickorna att hitta kvinnliga förebilder. Detta kan leda till att flickorna redan i tidig ålder får lära sig att ta ansvar och agera mera ”vuxet” än pojkarna, vilket i sin tur kan leda till att flickorna får ta ett stort ansvar både för sig själva och för andra. Flickor är t.ex. tidigare med att kunna klä på sig själva och de stora flickorna hjälper ofta de yngre barnen. Pojkarna protesterar mot den kvinnodominerade miljön genom att bryta mot reglerna, leka våldsamma

lekar och ställa till med bråk. Författarna menar att förskoleperioden för en pojke kan vara svår eftersom "...deras prövande av vad manlighet innebär möts ofta av den kvinnliga personalen med oförståelse" (ibid:41). Pojkarnas uppförande kan därför få ett negativt bemötande.

Detta håller Kruse (1998) inte med om. Kruse menar istället att kvinnodominansen inom barnomsorgen gör att pojkar och flickor ser att kvinnor är olika. Barnen lär sig urskilja olika personligheter eftersom könet inte då är en avgörande faktor, i vardagen tänker barnen inte på att deras förskollärare är kvinnor. "Barn uppfattar dem inte som kön utan skiljer först och främst mellan om de är rättvisa, roliga, spännande, behandlar dem ordentligt och går att prata med" (ibid:100). Det som är viktigt är att läraren/förskolläraren har auktoritet och samtidigt är omsorgsfull och kärleksfull, d.v.s. har förmågan till både autonomi och intimitet.

Flickor i förskolan får, enligt Graf m.fl. (1991), ofta komplimanger för sina kläder och sitt utseende. Flickorna lär sig då att de ska vara på ett visst sätt; söta, gulliga och fina. Detta menar även Svaleryd (2003) då hon skriver att flickor ofta får komplimanger för hur de ser ut, för sitt hår och vad de har för kläder. De får också ofta uppmärksamhet när de hjälper till eller är duktiga. Svaleryd anser att detta leder till att flickor och kvinnor värderar sig själva genom vad de gör för andra och hur de ser ut.

Vid samlingen i förskolan menar Graf m.fl. (1991) att man kan se att flickors och pojkars beteende skiljer sig åt. Flickorna sitter ofta tysta, räcker upp handen och väntar på sin tur medan pojkarna pratar rätt ut utan att varken räcka upp handen eller vänta på sin tur. Flickorna **får** ordet men pojkarna **tar** ordet.

Även vid måltiderna skiljer sig beteendet åt. Graf m.fl. (1991) menar att vi ibland enbart pratar med flickorna för att försäkra oss om att de får talutrymme. Om samtalsämnet inte intresserar pojkarna kan de börja störa de andra genom att t.ex. sucka, stöna eller sjunga. För att lugna pojkarna måste personalen byta samtalsämne till något som intresserar pojkarna och rikta sin uppmärksamhet mot dem istället.

Det är viktigt, anser Wahlström (2003), att ett barn som söker uppmärksamhet genom störande beteende inte ska ges tillsägelser så att beteendet förstärks. Det är istället viktigt att barnet får bekräftelse i positiva situationer, så att det positiva beteendet utmanövrerar det negativa. Vi vuxna har i slutändan ansvaret för barnens beteende. Svaleryd (2003) påpekar även hon, vikten av att uppmärksamheten är positiv för att barnet ska växa och utveckla en positiv självbild. När man får positiv uppmärksamhet och uppmuntran växer vi som människor.

Wahlström (2003) menar att pedagogerna måste ta reda på hur verkligheten ser ut till skillnad från hur vi tror att den ser ut och bemöta och bekräfta det positiva i varje barn. Genom att vi pedagoger gör detta kommer flickorna se det positiva i pojkarna och pojkarna det positiva i flickorna. Det är, menar Svaleryd (2003), viktigt för barnets lärande och utveckling att barnet tror på sig själv och sin egen förmåga och känner sig trygg i skolan och förskolan. "Ett gott självförtroende är en nödvändig förutsättning för ett kreativt och lustfyllt lärande" (ibid:53). Det är därför angeläget att pedagogerna bekräftar barnet så han/hon kan komma framåt i sin utveckling. Genom att barnen är trygga i sig själva har de lättare att utveckla en empati och vara tolerant mot andra. "Får ett barn aldrig bekräftelse på att de finns till, kan det inte heller stärka sin självkänsla och sitt självförtroende" (ibid:57).

I förskolan är pojkar och flickor där på samma formella villkor. De har tillgång till samma leksaker och material, de ska följa samma regler och rutiner och utsättas för samma pedagogik. När det är dags för den fria leken visar undersökningar att pojkar väljer att leka med pojkar i ett eget rum med specifika pojkleksaker. Flickor väljer också flickor under den fria leken och håller sig gärna nära de vuxna. Att barnen väljer så könsstereotyp blir oroande eftersom både pojkars och flickors lärande och erfarenheter blir begränsande. Skolan och förskolan spelar därför en oerhört viktig roll i att ge barnen möjlighet att, oavsett kön, utveckla sin fulla potential. Vi vuxna är mycket betydelsefulla som förebilder i barns socialisationsprocess. ”Att vara en förebild som pedagog innebär att man måste göra upp med sina egna omedvetna föreställningar” (Svaleryd 2003:33).

3.5 Hur kan man jobba med genus i förskolan

Att arbeta med genuspedagogik innebär, enligt Svaleryd (2003), att på ett medvetet sätt observera och reflektera över vardagliga händelser, att se interaktionen mellan individer. Det handlar i grunden om relationer, organisationen av tid, rum, material, bedömningsgrunder och maktförhållanden.

Svaleryd (2003) vill visa att man både kan arbeta med att bekräfta och stärka barnets identitet som pojke och flicka och samtidigt ge barnen förutsättningar att verka utanför de traditionella könsrollerna. ”Grundläggande för ett jämställdhetsarbete är att stärka elevernas självkänsla, och det är först när barnen är trygga i sig själva som de vågar vara gränsöverskridande” (ibid:10).

Svaleryd tar i sin bok *Genuspedagogik* upp fyra viktiga punkter att arbeta med i strävan mot jämställdhet

1. Att som pedagog bli medveten om hur de egna könsnormerna och värderingarna påverkar undervisningen, valet av innehåll samt bemötandet av eleverna. Denna insikt är grunden för en förändring. Lärarrollen och dess innehåll måste ställas i fokus.
2. Att synliggöra och granska de bilder och föreställningar var och en som arbetar på skolan har av vad som är manligt och kvinnligt. På varje skola måste man därför arbeta aktivt med att enas kring definitioner om vad man menar med kön, könsroller och genusstrukturer.
3. Att synliggöra, problematisera och utveckla elevernas föreställningar och könsmyter, så att flickor och pojkar genom en ökad självinsikt kan välja sin framtid utifrån sin egen vilja och sina personliga intressen.
4. Att finna metoder och arbetsmaterial för att inom den ordinarie undervisningen skapa villkor för att ge flickor och pojkar samma möjligheter till utveckling, kunskap, social kompetens, glädje och utmaning, utan att hämmas av traditionella könsmonster. (ibid:8f)

För att barnen ska kunna motiveras att utvecklas till hela individer menar Graf m.fl. (1991) att vi vuxna måste uppmärksamma och värdera pojkars och flickors egenskaper lika. Det finns en

fara med att enbart uppmuntra vissa sidor hos det enskilda barnet eftersom han/hon då kan utveckla en stereotyp roll.

Att ibland dela upp klassen/barngruppen i flick- och pojkgrupper anser Kruse (1998) vara ett bra sätt att stärka både pojkarna och flickorna och komma ifrån de typiska könsrollerna. ”Jag tror på det fruktbara i att skilja könen åt i perioder för att polarisera och tydliggöra de skillnader de två könen har fått monopol på så att både pojkar och flickor kan få upp ögonen för sina egna företräden och brister” (ibid:91). Vidare säger Kruse att det är viktigt att lärarna är medvetna om vilka de är och sina egna könsnormer om de vill jobba könsuppdelat. Förskollärare och lärare bör jobba med sig själva, sin egen utveckling och sin könsroll i samhället.

Även Svaleryd (2003) skriver om att arbeta i könsuppdelade grupper men hon är inte lika positivt inställd som Kruse (1998). Svaleryd menar att det främst handlar om varför vi väljer att arbeta i könsuppdelade grupper. Fokuserar man geusarbetet för mycket på särtänkandet, att pojkar och flickor av naturen är olika, kan det medföra en risk eftersom vi då förenklar genusproblematiken och gör då lätt jämställdhet till ett åtgärdsproblem. Eftersom pojkar och flickor ofta, t ex på rasten, väljer lekkamrater av samma kön har skolans samundervisning en viktig uppgift i att inte avståndet mellan de två gruppernas erfarenheter ska öka ytterligare. Svaleryd menar att det alltid finns en risk att ett könsuppdelat arbetssätt enbart framhåller skillnaderna utan att ge utrymme för alternativt handlande och tänkande.

I boken *Flickor, pojkar och pedagoger* (2003) skriver Wahlström om sitt eget arbete med genus. Hon använde sig av en videokamera och filmade verksamheten. Wahlström menar att med en videokamera kan man fånga upp ansiktsuttryck och kroppsspråk på ett bra sätt som grund för vidare analys av sitt eget beteende. Det är viktigt att personalen är medvetna att filmen enbart är till för att förbättra verksamheten och inte koncentrera sig på vad man gör för fel. Även Svaleryd (2003) anser att som pedagog observera, genom t ex videofilmning, sitt omedvetna beteende är mycket svårt men absolut nödvändigt i arbetet med genuspedagogik. En medveten genuspedagogik leder till positiva förändringar gällande gruppklimat, elevernas utveckling, pedagogernas förhållningssätt och användning av nya arbetsmetoder.

Vi vuxna bör, enligt Svaleryd se oss själva som lärande personer precis som barnen och det är viktigt att vi reflekterar kring vårt beteende. ”Det är först när vi vågat granska oss själva som vi kan försöka bryta mönster och stötta barnen i det som de behöver för att de ska se, bryta eller vidga genusstrukturerna” (ibid:46). Observationerna görs för att pedagogerna ska se samspelet med barnen ur ett genusperspektiv och inte för att döma eller bedöma dem.

3.6 Vad säger läroplanen om jämställdhet i förskolan?

I Läroplanen för förskolan, Lpfö 98, står det att förskolan ska synliggöra och lyfta fram de egna och andras rättigheter liksom rättvisa och jämställdhet i verksamheten. Detta görs genom att visa omsorg och hänsyn till andra människor. Genom konkreta upplevelser tillägnar sig barnen etiska värden och normer. Vidare står det att de vuxnas förhållningssätt påverkar barnens förståelse och att de då kan respektera de rättigheter och skyldigheter som gäller i det demokratiska samhället och därför är vi vuxna viktiga som förebilder.

Beroende på hur vi vuxna bemöter flickor och pojkar med vårt agerande och vilka krav och förväntningar vi har på dem bidrar vi till att forma deras inställning till vad som är kvinnligt

respektive manligt. Ett av förskolans uppdrag är att motverka traditionella könsmonster och könsroller. ”Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller” (Lärarens handbok 2002:26).

I dagens svenska samhälle ställer internationaliseringen stora krav på människors förmåga att leva i en kulturell mångfald. Det är därför viktigt att förskolan gör barnen medvetna om deras eget kulturarv och att barnen deltar i andra kulturer för att kunna leva sig in i andras villkor och värderingar. ”Förskolan skall ta hänsyn till att barn lever i olika livsmiljöer och att barn med de egna erfarenheterna som grund söker förstå och skapa sammanhang och mening. De vuxna skall ge barnen stöd i att utveckla tillit och självförtroende” (ibid:27).

”Kunskap kommer till uttryck i olika former – såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet – som förutsätter och samspelar med varandra” (ibid:28). Barn söker och erövrar kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iaktta, samtala och reflektera. Lärandet skall baseras såväl på samspelet mellan vuxna och barn som på att barnen lär av varandra. Barngruppen skall ses som en viktig och aktiv del i utveckling och lärande. Förskolan skall ge barnen stöd i att utveckla en positiv uppfattning om sig själva som lärande och skapande individer.

Mål som förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar

- förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra.
- förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av kön, social eller etnisk bakgrund (ibid:29).
- sin identitet och känner trygghet i den.
- självständighet och tillit till sin egen förmåga.
- sin förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar (ibid:30).

Arbetslaget skall

- ta tillvara varje barns förmåga och vilja att ta ett allt större ansvar för sig själv och för samvaron i barngruppen.
- verka för att flickor och pojkar får lika stort inflytande över och utrymme i verksamheten. (ibid:32).

4. Metod

4.1 Metodval

Vi har valt att intervjua fyra pedagoger om deras tankar kring genus och bemötandet av pojkar och flickor för att sedan filma pedagogerna i olika vardagliga situationer i förskolan. De frågor vi ställde handlade om pedagogernas egna tankar om genuspedagogik, hur de själva tror att de bemöter flickor och pojkar och hur de anser att bemötande mot pojkar och flickor bör vara. Vi frågade även om deras bakgrund; utbildning, ålder och hur länge de jobbat på förskolan.¹

Intervjuerna är standardiserade, med detta menas enligt Runa Patel och Bo Davidsson (1994) att ställa samma frågor i samma följd till alla de som intervjuas för att lättare kunna jämföra svaren. Denna intervjumetod passade vårt syfte mycket bra eftersom vi ville jämföra pedagogernas egna tankar om hur de bemöter pojkar och flickor med hur de gör. I en intervju kan man ha öppna och strukturerade frågor. Med öppna frågor menas frågor som intervjupersonen fritt kan besvara utifrån sin egen tolkning och tidigare erfarenheter. Om en fråga är helt strukturerad finns endast ett svarsalternativ och frågan ger inte utrymme till långa svar. (ibid.) Våra intervjufrågor är både öppna och strukturerade.

När vi genomförde intervjuerna ställde en av oss frågorna och den andra antecknade. Vår förhoppning var att kunna hålla intervjuerna relativt korta för att inte få för mycket material att bearbeta. Från tidigare erfarenheter vet vi att det tar lång tid att gå igenom intervjuer på band. Vi valde att bara en av oss skulle ställa frågorna för att pedagogen inte skulle känna sig utsatt. Att ensam bli utfrågad av två personer kan upplevas som att man är i underläge och blir bedömd.

Efter intervjuerna filmade vi pedagogerna för att se deras bemötande av pojkar och flickor. Anna Sparrman har i sin bok *Visuell kultur i barns vardagsliv* (2002) skrivit om videoundersökningar hon har gjort på ett fritidshem. Sparrman menar att en videokamera kan fungera som ett övervakande öga, men att materialet inte kan behandlas på ett objektivt sätt. ”Med videons hjälp registrerar och samlar man in material och skapar samtidigt ett specifikt sätt att se på världen” (ibid:54). Detta talar även Svaleryd (2003) om i sin bok *Genuspedagogik* då hon säger att all observation är subjektiv.

Sparrman (2002) skriver att man bör låta barnen titta och känna på kameran för att dels stilla deras nyfikenhet men även för att avdramatisera situationen, vilket vi också gjorde. Vidare skriver Sparrman att de flesta barn är vana vid att bli filmade då flertalet familjer idag äger en videokamera. Till skillnad från en dokumentärfilm ska det filmade materialet i en studie inte redigeras och visas upp. Detta innebär att ljusförhållanden, kompositionen och formspråket inte har någon större relevans. ”Att använda videokameran som insamlingsmetod innebär att man arbetar utifrån ett oredigerat material och att man fångar händelser oavsett om kameravinkeln är den bästa tänkbara eller om bilden blir behagfull och vacker” (ibid:56f).

Videokameran vi använde var gammal och hade mycket dåligt batteri, och vi var därför tvungna att ha kameran kopplad till en kontakt under hela tiden vi filmade vilket minskade kamerans rörlighet. Eftersom vi filmade mest stillasittande aktiviteter är inte kamerans

¹ Intervjufrågorna, se bilaga 1

rörlighet av större betydelse. Då kameran var av en äldre modell vägde den mer än dagens moderna videokameror. Vi filmade därför ca tio minuter var för att sedan byta och den av oss som inte filmade förde anteckningar över vad som hände. Inte heller detta hade någon större betydelse för resultatet då, som vi redan påpekat, aktiviteterna var stillasittande. Att barnen spexade framför kameran anser inte vi spelar någon roll för resultatet eftersom det är pedagogernas beteende som är i fokus, inte barnens.

Vi har valt att kvalitativt bearbeta det insamlade materialet. I boken *Forskningsmetodikens grunder* (Patel och Davidsson 1994) står det att vid analys av videoinspelning eller ljudinspelning är det vanligt att skriva ut det i en text att arbeta med. Vi har först analyserat materialet själva och tittade efter skillnader på hur förskollärarna trodde sig bemöta pojkar och flickor och hur de förhöll sig på filmen. Sedan skedde också en analys tillsammans med förskollärarna där de fick chansen att reflektera över sitt handlande.

Vi anser att det är viktigt att förskollärarna får se filmen för att den synliggör deras beteende och gör det lättare för att fortsätta/börja arbeta ur ett genusperspektiv, vilket även ingick i vår metod. Svaleryd (2003) påpekar att analysen av videoobservationerna är det som bör ta mest tid och man hellre ska filma korta sekvenser än långa så materialet inte förblir obearbetat. Analysen av filmen var därför det som tog mest tid i anspråk i relation till intervjuerna.

4.2 Avgränsningar

Vi valde att göra vår undersökning på endast en förskola. Dels beroende på tidsbrist men också för att vi verkligen skulle kunna fördjupa oss i resultatet från undersökningen. Vi filmade dessa, i förskolan, vardagliga situationer:

- Måltiden (Frukosten)
- Samlingen
- Kapprummet vid utgång och ingång
- Bemötandet när barnen kommer på morgonen

Vi valde dessa situationer eftersom det är då de vuxna agerar mest med barnen och det passar vårt syfte att jämföra pedagogernas reflektioner med deras agerande mot pojkar och flickor. I den fria leken är de vuxna inte lika delaktiga under längre period och det blir därför svårt att fånga deras agerande.

När vi bestämt oss för vad vi ville undersöka frågade vi en förskola, där en av oss tidigare gjort vfu, om vi fick komma dit och filma. En av förskollärarna visste om en annan förskola som var intresserade av att bli filmade. Eftersom de själva ville bli filmade passade detta mycket bra. Vi trodde att det kanske skulle bli svårt att hitta en förskola som ville gå med på att bli filmade. Detta kan vara en mycket känslig fråga då man, som pedagog, lätt kan känna sig bedömd och att man i sin yrkesroll gör fel. Vi kontaktade förskolan och bestämde när vi skulle komma och genomföra undersökningen. En informationslapp² skickades ut till föräldrarna där de godkände att deras barn blev filmade. Det var ingen av barnen som inte fick medverka utan även föräldrarna var väldigt positiva och tillmötesgående.

² Se bilaga 2

4.3 Urval

Förskolan vi besökte ligger i en mindre stad på västkusten. Den består av tre avdelningar med barn i åldrarna 1 till 5 år. På avdelningen där vi gjorde vår undersökning jobbar: Anna som är 23 år, barnskötare; Ylva, 39 år, förskollärare; Kerstin, 53 år, barnskötare och Majken, 48 år utbildad barnskötare. Det fanns 17 barn på avdelningen, fem av dem var inte på förskolan någon av dagarna under vår undersökning. Vi har valt att skriva ner namn och ålder på barnen som deltog i undersökningen för att göra det lättare att sedan beskriva vad som händer på filmen. Alla namn, även pedagogernas, är påhittade. Arne, 6 år; Elsa, 5 år; Bea, 5 år; Emma, 5 år; Li, 5 år; Pontus, 5 år; Robert, 4 år; Max, 4 år; Måns, 4 år; Saga, 2 år och Greta 2 år.

4.4 Genomförande

Vi ägnade en hel vecka åt fältarbetet. På måndagen besökte vi förskolan för att presentera oss för barnen och personalen och berättade vad vi skulle göra. Vi hade med oss videokameran och filmade lite så att barnen och de vuxna skulle vänja sig vid kameran. På tisdagen genomförde vi intervjuerna. Intervjuerna har skett enskilt med alla pedagoger och vi använde oss av bandspelare. Vi satt i ett av de mindre rummen på avdelningen. En av oss intervjuade medan den andra förde anteckningar. Under intervjun befann sig barnen och de övriga pedagogerna ute på gården. Trots att barnen cyklade utanför fönstret blev detta inte något orosmoment. Detta kan bero på att pedagogerna är vana vid ljudet från cyklarna och blev inte störda av det. På onsdagen sammanställde vi intervjuerna och skrev ut dem ordagrant på datorn.

Dagen efter var det dags för videofilmningen. Vi valde att komma tidigt på morgonen för att kunna filma pedagogernas mottagande av barnen. Sedan filmade vi i tur och ordning; frukosten, lilla samlingen, agerandet i kapprummet vid utgång och ingång och stora samlingen. Vid undersökningstillfället läste en pedagog för de små barnen på den lilla samlingen och på den stora samlingen hade de stora barnen skapande verksamhet. Barnen var mycket medvetna om att de blev filmade och spexade framför kameran. De ställde även frågor om vad vi gjorde och varför.

När vi hade fått över filmen på videoband tittade vi på den och analyserade vad som skedde i de olika situationerna och pedagogernas agerande. Även nu förde vi anteckningar som sedan användes som ett hjälpmedel när vi sammanställde vad som inträffade under de olika situationerna. Pedagogerna fick en kopia av filmen som de tittade på. Vi träffades sedan och diskuterade vad pedagogerna hade sett och jämförde det med vad vi hade sett. En av oss förde då anteckningar över pedagogernas egna reflektioner och vad vi kom fram till i diskussionerna. Vi var även nogga med att påpeka att vi inte bedömde deras arbete utan endast reflekterade över deras agerande som vi hade sett på filmen.

4.5 Tillförlitlighet

Videofilmen är svår att misstolka, den visar kroppsspråk, tonläge m.m. Men det är viktigt att, som Svaleryd (2003) påpekar, komma ihåg att alla former av observation är subjektiva. ”Det filmade är en utvald del av verkligheten och ingen sanning” (ibid:47). Intervjuerna är mer tolkningsbara än videofilmen. Vi tolkar begrepp olika som t ex jämlikhet och jämställdhet och

man får inte med kroppsspråket på ett kassetband. Vi är på det klara med att vår egen förståelse och bakgrund spelar en stor roll för hur vi tolkar pedagogernas svar.

Undersökningen kan genomföras igen fast kanske inte med samma resultat eftersom det är mycket som påverkar. Som exempel på vad som påverkar kan nämnas antalet barn, hur många som är flickor respektive pojkar, i vilken ålder barnen är och vilka pedagoger som jobbar. Görs undersökningen om med samma pedagoger har de också förhoppningsvis reflekterat över och förändrat sitt beteende, om det skulle behövas. Om vi hade haft mer tid hade undersökningen blivit bredare och i förlängningen också mer tillförlitlig i avseendet att den hade gett en mera nyanserad bild av pedagogernas förhållningssätt

5. Resultat

Vi har valt att först presentera pedagogernas egna tankar om genus från intervjuerna. Sedan följer tre situationer från filmen. Två situationer där bemötandet mot pojkar och flickor skiljer sig åt och en situation där bemötandet skiljer sig beroende på ålder mer än kön. Anledningen till att vi valde just dessa situationer är att visa att pedagogernas bemötande inte enbart skiljer sig p.g.a. kön utan att även ålder och individuella egenskaper hos barnet har betydelse.

Att vi valde att inte ta med situationen med bemötandet på morgonen beror på att pedagogerna höll sig i bakgrunden och det blev föräldrarna som stod i fokus. Eftersom vårt syfte var att jämföra pedagogernas egna reflektioner med deras agerande gentemot pojkar och flickor anser vi inte det relevant att ta med denna situation. En anledning till att pedagogerna höll sig i bakgrunden kan vara att de kände sig osäkra då detta var den första situationen vi filmade. Den stora samlingen valde vi att utelämma eftersom pedagogen även här höll sig i bakgrunden och det var mest barnen som interagerade med varandra. Vi beskriver först situationen och för sedan en diskussion med hjälp av pedagogernas egna reflektioner, tidigare forskning och våra egna tankar och reflektioner.

5.1 Pedagogers tankar om genus

Pedagogernas tankar kring genus är att de ska behandla barnen så jämlikt så möjligt oavsett vilket kön de tillhör. Anna säger: ”sen vet man att man vill behandla alla så lika som man bara kan”. Hon menade också att man i efterhand ofta kommer på att bemötandet skiljer sig åt. Pedagogerna tycker att bemötandet gentemot flickor och pojkar bör vara utifrån personen som sådan och inte utifrån vilket kön de har. De ska ha samma rättigheter, möjligheter och även skyldigheter. Kerstin menade att detta med genuspedagogik ”har ju kommit i ropet på det senaste”. Ylva påpekade att det är viktigt att det är jämlikt för båda könen och att man inte bara fokuserar på flickors och kvinnors rättigheter. Majken sa att ”man inte ska vara så pojkgig eller flickig utan försöka vara lite mer neutral”.

Ingen av pedagogerna hade tidigare jobbat med genuspedagogik. Ylva svarade: ”inte så att man kan säga att det varit genuspedagogik, det har väl mer handlat om att behandla alla rättvist”. På frågan varför de anser att man bör behandla barnen jämlikt svarade Kerstin: ”att människor är av två kön och vi har samma förutsättningar”. För pedagogerna var det en självklarhet att bemöta barnen utifrån deras individualitet, intressen och behov. Ylva menade att man inte ska uppmärksamma de yttre attributen så som söta eller tuffa tröjor. ”Egenskapen sitter inte i det här ytliga utan att man försöker ge dem uppmärksamhet på andra egenskaper de har, som de är duktiga på”.

Vad det gäller deras egen syn på om de bemöter flickor respektive pojkar olika så var Ylva, Majken och Anna säkra på att de gjorde detta omedvetet. Både Anna och Majken tror sig dock bemöta barnen mer lika nu efter att ha fördjupat sig i genusfrågor³. Ylva menar att hennes bemötande beror på hennes egen uppföstran och hur hon själv blivit bemött under sin uppväxt. Kerstin tror sig bemöta barnen lika men tycker inte att hon kan avgöra det utan att det får någon annan bedöma, t ex om hon låter pojkarna prata mer än flickorna eller om hon ändrar tonläget.

³ I kommunen har de startat genusgrupper där lärare från förskolan upp till 6:an träffas och diskuterar och reflekterar över genusfrågor.

Vilka kan de långsiktiga konsekvenserna bli om de bemöter barnen olika? Anna tror att det kommer att bli mera segregat mellan könen. Ylva menar att det är beroende av på vilket sätt man bemöter pojkar och flickor olika. Vidare berättar hon att de har haft diskussioner på avdelningen och kommit fram till att vi är två kön och att vi har olika förutsättningar men att detta ändå inte ska hindra någon från att söka olika yrkesval bara för att man är flicka respektive pojke. Hon menar att man inte ska låsa sig vid sina egna föreställningar om hur det ska vara för respektive kön och hon hoppas att de på avdelningen är mera öppna än så. Kerstin menar att då vi bemöter pojkar och flickor olika ger vi dem också olika möjligheter.

Kerstin tror vidare att om vi inte ger pojkar och flickor samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter kan det leda till mera stereotypa könsroller i framtiden. Hon menar att både flickor och pojkar ska kunna duka undan efter sig men om det är något barn som inte kan p.g.a. olika omständigheter får pedagogerna hjälpa det barnet. Majken tror att då vi bemöter pojkar och flickor olika kommer pojkarna att ta mera plats och låta mer än flickorna. Hon tror att den utvecklingen och förändringen vi genomför nu inte kommer att synas förrän om 50-60 år.

I vilka situationer tror pedagogerna att bemötandet mot pojkar och flickor skiljer sig? Anna tror att det skulle kunna vara i hennes sätt att uttrycka sig till flickor respektive pojkar eller att flickorna får hjälpa till mera. Ylva tror att skillnaderna skulle kunna uppstå under konflikter när man är upprörd och inte reflekterar över vad man säger. I vardagliga och lugna situationer hoppas Ylva att hon inte gör någon skillnad eftersom hon menar att man då har tid att tänka efter.

Kerstin tror sig inte särskilja barnen p.g.a. kön utan efter ålder och barnens individuella förutsättningar. Majken tror sig vara mera medveten om var de olika situationerna kan uppstå. Hon anser att det skulle kunna vara vid måltiderna och påklädningen, eftersom pojkarna då låter mer och tar mer plats anser Majken att de då får hjälp utan att be om det.

Pedagogerna tycker att det ska bli intressant att arbeta utifrån filmen och se om deras förhållningssätt behöver förändras eller bara förbättras. Ylva tyckte att det skulle vara intressant att se om hon och Kerstin har låst sig vid vissa vanor eftersom de har jobbat ihop under många år och ser detta som en utmaning. Kerstin tyckte att det skulle bli spännande att se filmen och bedöma sitt eget beteende.

Majken kommer att titta efter hur hon själv bemöter barnen för att bli medveten om vilka skillnader hon eventuellt gör. Hon anser också att det är viktigt att titta på filmen flera gånger för att se om de arbetar utifrån det de har sagt att de ska göra. Anna tycker att det ska bli intressant att se sitt beteende på filmen, främst för att se saker hon inte tänker på att hon gör och att hon förhoppningsvis lär sig något nytt om sig själv.

5.2 Kapprummet

I kapprummet befinner sig Arne 6 år, Pontus 5 år, Robert 4 år, Max 4 år och Jesper 6 år. Pontus ropar på fröken för att få hjälp, Anna kommer och hjälper honom. Sedan kommer Ylva och hjälper Arne med att plocka fram termobyxor och säger att han måste ha det eftersom det är kallt ute. Max befinner sig bredvid och klär på sig själv. Han tar bara på sig en tjock tröja och går ut men kommer snabbt in igen. Då säger Ylva att han måste ha ett par termobyxor på sig, hon plockar fram dem till honom men hjälper honom inte att ta på dem.

Efter en stund går Anna från Pontus och hjälper istället Robert, som har en gipsad arm. Ylva tar då över och hjälper Pontus med termobyxorna. Hon konstaterar att han inte får på sig byxorna eftersom han har sina skor på sig. Ylva säger då ”Du måste ta av dig skorna först” men hon gör det åt honom. Max kämpar med sina byxor bredvid Ylva och Pontus. När Ylva har hjälpt Pontus lämnar hon rummet och Max ber en av oss om hjälp, vilket han också får. Både Arne och Jesper, som tagit på sig sina kläder själva, har gått ut.

Anna hjälper nu Måns 4 år som kommit ut i kapprummet. Pontus ställer sig i dörren med överdragsbyxorna vid knäna, Anna hjälper honom på med alla kläderna och han går ut. Pontus har alltså helt och hållet blivit påklädd av två pedagoger medan de andra pojkarna fick ingen eller lite hjälp. När flickorna, Elsa 5 år, Bea 5 år, Emma 5 år, Li 5 år, Saga 2 år och Greta 2 år, ska ta på sig är det endast Majken i kapprummet. Hon hjälper Saga och Greta men befinner sig inte i hallen speciellt länge. De andra flickorna tar på sig helt själva och går ut.

Påklädningen var en av de situationer Majken nämnde där hon trodde att hon bemötte pojkar och flickor olika. Hon trodde att pojkarna skulle få mera hjälp eftersom de låter mer. Pojkarna fick mer hjälp men de lät inte mer än flickorna. Pedagogerna menar att de har en medvetenhet om att de bör ha tålmod och inte hjälpa barnen med en gång. Anledningen till att de hjälpte till mer än vad de brukar ansåg de själva vara att de inte vill stå handfallna framför kameran. Trots detta tyckte pedagogerna ändå att barnen var väldigt duktiga och klarade av mycket på egen hand. Vi måste komma ihåg att, vi har filmat en sekvens på ca 15 minuter medan pedagogerna befinner sig i verksamheten på heltid. Detta betyder att vi har olika utgångspunkter när vi tolkar det som sker på filmen. Pedagogerna menade dock att de själva i fortsättningen kommer att tänka mer på att inte assistera barnen för snabbt utan ge dem en chans att pröva själva.

När barnen ska ta på sig och gå ut klär pojkarna på sig först. Det var pojkarna själva som ville gå ut och inte något de var tillsagda att göra. Utgången och påklädningen sker inte den här gången under ordnade former. Med ordnade former menar vi att man t ex tar några barn i taget och att det finns någon eller några pedagoger i hallen till hands. Vi anser att det är viktigt att organisera verksamheten så att relationerna kommer i fokus. Med att relationerna ska stå i fokus menar vi att det är viktigt att vid sådana situationer som kapprummet finns pedagoger till hands för att strukturera upp och kommunicera med barnen om vad de gör. Att det ska gå så fort som möjligt med påklädningen och att framförallt pojkar fort vill komma ut är ofta en omedveten föreställning hos många pedagoger.

Svaleryd (2003) skriver att hon stött på många arbetslag som tror att pojkar och flickor är i skolan på samma villkor. När de sedan observerat sig själva blir många förvånade över att pojkar och flickor möter skilda förväntningar och villkor i skolan. Eftersom genuspedagogik är något relativt nytt, menar Svaleryd att pedagogerna måste pröva sig fram och dela med sig av sina egna erfarenheter. Det finns inga färdiga mallar för hur man bör jobba med jämställdhet i skola och förskola.

För att lyfta fram de olika stereotypa bilderna av manligt och kvinnligt bör arbetslaget, enligt Svaleryd (2003) diskutera vilka förväntningar man har på pojkar och flickor, sina egna värderingar och åsikter. Att bli medveten om dessa stereotyper kan vara en hjälp i jämställdhetsarbetet och fungera som en avtäckare av det som blivit norm och inkört beteende. ”Eftersom vi idag begränsas av vissa normer beroende av vilket kön vi tillhör, berövas både flickor/kvinnor och pojkar/män full mänsklighet” (ibid:26).

Om man som pedagog spenderar mer tid i barngruppen ser man lättare sitt eget, andras och barnens beteende och kan då lättare förändra det. Det är ju ändå för barnens skull vi pedagoger befinner oss i förskolan. Som Svaleryd (2003) skriver så handlar det i grund och botten om relationer, organisationen av tid, rum, material, och maktförhållanden.

När vi och pedagogerna diskuterade bemötandet av Pontus tyckte de att han ”klarade mycket för att vara han”. Vi anser att Pontus fick mycket hjälp, speciellt jämfört med de andra barnen. Flickorna t ex fick ingen hjälp alls, pedagogerna befann sig inte ens i hallen när flickorna skulle klä på sig. Det är endast Majken som är där men hon hjälper Saga och Greta. När vi påpekade detta menade pedagogerna att flickorna är så duktiga att de klarar sig själva. Att flickor är tidigare med att kunna klä på sig själva menar Graf m.fl. (1991) kan bero på att förskolan är en kvinnodominerad miljö där det är lätt för flickor att hitta kvinnliga förebilder. Vilket i sin tur leder till att flickorna, redan i tidig ålder, får lära sig att ta ansvar och klara sig själva. Att det är på det här viset kan vi ställa upp på men inte att det skulle bero på att förskolan är kvinnodominerad, vilket även Kruse (1998) anser.

Vi menar att de vuxna som jobbar inom förskolan, oavsett kön, ofta har en förväntning på att flickor ska vara duktiga, snälla, söta och att det är vårt eget beteende vi måste ändra på. Precis som Kruse (1998) och Svaleryd (2003) anser vi att pedagogen måste bli medveten om sina egna värderingar och tankar kring genus och kön. Det underlättar för en pedagog om inte alla barn kräver lika mycket hjälp och uppmärksamhet (Kruse 1998). Därför är kanske pedagogerna nöjda med att flickorna är så duktiga och kan klara sig själva, pedagogerna blir avlastade i arbetet.

Vi tror att om pedagogerna befunnit sig i hallen när flickorna klädde på sig hade flickorna säkert bett om hjälp om de behövde det. Hade pojkarna befunnit sig ensamma i hallen tror vi att de hade klarat att klä på sig själva även om det tagit lite tid. Svaleryd (2003) anser att pedagoger ofta har en omedveten tanke om att pojkar har bråttom och kan bli störande om de inte får uppmärksamhet. Även detta påpekade pedagogerna i diskussionen och en av pedagogerna ställde sig frågan varför vi förutsätter detta och vad det kan leda till. Enligt Svaleryd kan detta leda till att pojkarna får mer och fortare hjälp av pedagogen. Flickorna kommer i andra hand och signalen blir att de inte är lika viktiga och att det är pojkarna som har makten. Vi håller med Svaleryd om detta påstående, dels efter att ha sett det på filmen, dels utifrån egna erfarenheter från vfu och tidigare arbete inom förskolan. Om vi pedagoger förutsätter att pojkar behöver snabbare hjälp eftersom de har bråttom kommer pojkarna att uppfylla detta beteende och vi hamnar i en ond cirkel.

För att bryta denna cirkel måste vi för det första sluta förutsätta att pojkarna har ett större behov av att röra sig än flickorna, vilket enligt Svaleryd (2003) är ett vanligt antagande. När vi förutsätter detta, förutsätter vi också att de har bråttom att komma ut för att hinna springa av sig innan det är dags för en stillasittande aktivitet, t ex måltiden. Vi måste också tillåta oss själva att ge pojkarna den tid de behöver för att klä på sig själva. Skulle vi istället utgå ifrån Zlotniks (1998) antagande att det är en skillnad mellan hur en pojkes och en flickas hjärna är organiserad behöver vi bara acceptera att pojkar har bråttom och tar mer plats. Men vår uppfattning är att det inte förhåller sig på detta sätt utan flickor och pojkar behöver lika mycket plats, lika mycket uppmärksamhet och har lika bråttom.

5.3 Lilla samlingen

Den lilla samlingen är i ett av de mindre rummen på förskolans avdelning. De som deltar är Måns 4 år, Max 4 år, Greta 2 år, Saga 2 år och pedagogerna Kerstin och Majken. Barnen och pedagogerna började med att sätta sig i en ring och sjunga en sång för att starta samlingen. Pedagogerna sitter mitt emot varandra, Majken har de två flickorna i knäet och pojkarna sitter på varsin sida av pedagogerna. Kerstin håller i samlingen, hon tar upp lappar med barnens och pedagogernas namn.

Hon börjar med att säga: ”Nu ska vi se vilka som är här idag”, innan hon tar upp lapparna. Sedan tar hon upp en lapp med Sagas namn på, tittar på Saga och undrar om det är hennes namn som står där på lappen och om Saga är här idag. Saga pekar på sin lapp och ger ifrån sig en grymtning. Max säger att han kan skriva Saga. ”Men det är ju bra”, säger Kerstin. Sedan tar hon upp en lapp med sitt eget namn. Måns säger att det inte är hans. Kerstin tittar på lappen och säger: ”Men det är ju min lapp”. ”Ja, det är ju din”, säger Måns, medan han pekar på lappen. Han säger till Kerstin att han kan skriva hennes namn, men får ingen kommentar från henne. Kerstin fokuserar på Majken och flickorna och svarar därför inte Måns.

Nästa lapp som hon tar upp kommenterar Måns med att det inte är Lovas (ett av barnen som inte deltagit i undersökningen). ”Nä”, säger Kerstin och ger honom bekräftelse på att han har rätt. Sedan tittar hon på Greta, frågar henne om det står Greta på lappen och om hon är här idag. Kerstin tar nästa lapp. Majken frågar Max om han kan se vad det står på lappen. Kerstin börjar ljuda varje bokstav för sig: ”M-a-j-k-e-n”. ”Nä”, säger Max, ”det står inte Majken”. Majken ger bekräftelse på att det är hennes namn genom att säga: ”Ja, jag är här idag”. Kerstin tar upp en ny lapp och frågar vad det står där. Måns känner igen namnet och säger att Robert inte är där. Nästa lapp håller Kerstin framför Måns och frågar honom vad det står på den. ”Jag”, säger Måns och Kerstin bekräftar det genom att säga: ”Du är ju här idag”. ”Här är det ett annat namn”, säger Kerstin. Max känner igen sitt namn och säger: ”Max”.

Efter namngenomgången sätter sig pedagogerna och barnen i soffan för att läsa böcker. Kerstin har Saga i knäet och Greta sitter hos Majken. Pojkarna sätter sig först på ryggstödet och Måns ber Kerstin att titta på honom. Kerstin bekräftar Måns genom att säga: ”Ja, titta på dig”. Pojkarna sätter sig på varsin sida om Kerstin i soffan. De frågor som Kerstin ställer utifrån boken är mest riktade till pojkarna. Under läsningen är kommunikationen främst mellan pojkarna och Kerstin. Flickorna gör små ljud under läsningen, men när Saga låter för mycket så får Majken henne att bli tyst igen. När Kerstin tilltalar flickorna så förändras hennes tonläge och hon pratar med en ljusare röst.

I intervjun nämner Kerstin att hon anser att det är någon annan som får bedöma om hon bemöter pojkar och flickor olika, t ex om hon låter pojkarna prata mer än flickorna eller om hon ändrar tonläget. Vidare säger hon att det är åldern som i så fall är avgörande för bemötandet och inte vilket kön barnet har. I denna situation kan det vara svårt att avgöra om bemötandet mot barnen skiljer sig p. g. a. deras ålder eller deras kön, men Kerstin menar, i reflektionen efteråt, att det i denna situation är åldern på barnen som har betydelse för hur hon bemöter barnen.

Kerstin har ett ljusare tonläge när hon pratar till flickorna. Men eftersom det inte fanns några pojkar i samma ålder att jämföra med kan det vara problematiskt att bedöma om det förändrade tonläget beror på könet eller åldern. Graf m.fl. (1991) beskriver experiment som gjorts där vuxna växlar tonläge beroende på barnets kön, så även om vi inte kan veta säkert att

det är så kan vi ändå anta att Kerstins ljusa tonfall till flickorna beror på att de faktiskt är flickor.

Under samlingen var det som att pojkarna tävlade om att höras. De sökte uppmärksamhet genom att exempelvis tala om att de kunde skriva de namn på lapparna som Kerstin höll fram. Enligt Graf m.fl. (1991) så kan man se att flickors och pojkars beteenden skiljer sig åt vid samlingen i förskolan. Graf m.fl. menar att pojkarna pratar rätt ut utan att varken räcka upp handen eller vänta på sin tur medan flickorna ofta sitter tysta, räcker upp handen och väntar på sin tur. Pedagogerna ger flickorna ordet medan pojkarna tar ordet själva.

Vi kunde även i den här samlingen se att Måns och Max pratade rätt ut utan att vänta på sin tur. De fick nästan alltid respons på det de kommenterade med något positivt trots att de avbröt Kerstin under samlingens gång. Eftersom barnen skiljer sig åt åldersmässigt är det här svårt att säga om inte flickorna också skulle tillåtas att ta mer plats om de hade kunnat. När Kerstin läste sagor för barnen började Saga att göra ljud ifrån sig men blev tystad genom att Majken lade en hand på henne. Pojkarna däremot fortsatte att prata om boken och kommenterade bilderna utan att någon av pedagogerna tystade dem. Anledningen till att pojkarna inte blev tystade var för att de samtalande om boken medan Saga gjorde störande ljud. I det här fallet var pojkarnas ordförråd större p.g.a. deras ålder.

5.4 Frukosten

Vid frukostbordet sitter Elsa 5 år, Pontus 5 år, Arne 6 år, Greta 2 år, Saga 2 år och pedagogerna Ylva och Majken. Pontus och Arne har en konversation med varandra som Ylva fyller på med frågor men ingen av pedagogerna riktar uppmärksamheten spontant till Elsa och har inte en konversation med henne under hela frukosten. Pojkarna får alltså uppmärksamhet utan att be om det medan Elsa blir tilltalad när hon ber om något.

Ylva pratar med Arne och Pontus om andra saker än frukosten, men med Elsa, Greta och Saga handlar konversationen om vad de ville ha att äta. Elsa hjälper Saga med att hälla upp frukosten men hon får ingen respons på att hon är duktig och hjälper till. Även Arne får hjälp av Elsa då hon brer en smörgås åt honom. När Pontus ska hälla upp kuddar säger han att han är bra på det varpå Ylva svarar ”Du har blivit riktigt duktig på det”.

I slutet av frukosten ber Elsa någon att skicka smörgåsarna upprepade gånger, hon får inget svar och till slut säger Elsa ”jag dukar av” två gånger, inte heller denna gång får hon något svar. När Elsa dukar av, tvättat händerna och kommit tillbaka frågar Ylva om inte Elsa ska ha mer. Kort därefter går Pontus från bordet och båda pedagogerna frågar direkt om inte han ska ha mer. Flera gånger under frukosten frågar eller ber Elsa om något utan att få någon respons.

När vi har tittat på filmen ser vi att pojkarna över lag får mer uppmärksamhet utan att de bett om den medan flickorna ber om den genom exempelvis frågor. Detta märks väldigt tydligt i sekvensen vid frukosten. Ylva sa i intervjun att hon hoppades att hon inte bemötte pojkarna och flickorna olika i vardagliga och lugna situationer, eftersom hon då har tid att tänka efter. Frukosten är en lugn och vardaglig situation där Ylva borde ha tid att tänka och reflektera över sitt beteende. Ändå är det pojkarna som Ylva för ett samtal med och de står i fokus medan flickorna glöms bort. Att Ylva nästan enbart har en dialog med Arne och Pontus menar hon, i reflektionen efteråt, beror på att hon vill lugna ner pojkarna. Hon anser att kombinationen Arne och Pontus inte är den bästa och att de triggar igång varandra.

Just olika kombinationer mellan barnen och problematiken med det är en fråga som kom upp i diskussionen med pedagogerna. De menade att vissa barn triggar igång varandra medan andra istället har en lugnande effekt på varandra. Ylva påpekade att om Max hade suttit bredvid Pontus skulle de förmodligen ha en dialog där hon inte skulle behöva delta för att lugna Pontus. Kerstin berättade att hon brukar ge Pontus alternativ; antingen sitter han still vid bordet eller så får han gå ifrån till ett mindre angränsande rum. Ylva menade att Pontus ändå stör lugnet vid frukosten eftersom han inte stannar i det lilla rummet utan kommer ut där de andra sitter och äter.

Att lugna pojkarna vid måltiderna skriver Graf m.fl. (1991) om; då samtalsämnet vid matbordet inte intresserar pojkarna börjar de störa de andra barnen och för att lugna pojkarna måste personalen byta samtalsämne och rikta sin uppmärksamhet mot dem istället. Även Wahlström (2003) skriver om detta då hon menar att så fort en pojke börjar störa lugnet ställer pedagogen en intressant fråga för att fånga upp pojken och inleda en dialog.

Det är precis detta Ylva gör. Hon förutsätter att Arne och Pontus inte kommer att sitta still om inte hon för ett samtal med dem. P.g.a. detta glöms Elsa nästan helt bort då uppmärksamheten mest riktas mot pojkarna. Elsa försöker flera gånger få pedagogernas uppmärksamhet när hon t ex ber om smörgåsarna. Detta är också typiskt vid måltiderna; att flickorna måste be om uppmärksamhet medan pojkarna får den ändå vilket kan jämföras med Graf m.fl. (1991) då de menar att flickorna ofta själva tar initiativet till samtal med personalen medan pojkarna blir inbjudna att delta i samtalet.

Även Wahlström (2003) filmade olika situationer, bl. a. måltiden. Vid måltiden syntes ett beteende där pojkarna blev servade av flickorna. Genom att bara säga "Öh" fick pojkarna det de ville ha utan att nämna det vid namn. Pojkarna var de som styrde samtalen vid matbordet och sökte högljutt uppmärksamheten och pedagogerna gick pojkarna till mötes. "Så fort en pojke gjorde en ansats att störa ordningen och lugnet, kom den påhittiga pedagogen med en intressant fråga eller ett påstående och fångade upp pojken" (ibid:59).

Återigen ser vi problematiken med att pedagoger ofta tror pojkar har mer bråttom och behöver direkt uppmärksamhet. Även i måltidssituationen bör vi pedagoger inte förutsätta att pojkarna kommer att vara ett orosmoment om de inte får denna direkta uppmärksamhet. Vi anser det viktigt att vid matbordet ha en dialog där alla är delaktiga och känner sig sedda, både av pedagogen och av de andra barnen. Detta är något som också påpekas i Lpfö 98 där det står att arbetslaget ska verka för att flickor och pojkar får lika stort inflytande över och utrymme i verksamheten. Vi pedagoger har alltså en skyldighet att se till att pojkar och flickor tar lika mycket plats i förskolan.

För att stärka barnen är det viktigt att ge dem uppmärksamhet för deras positiva beteende istället för att fokusera på det negativa, vilket tyvärr är det vanligaste. Detta anser även Wahlström (2003) vara viktigt. Det är, menar hon, angeläget att barnet får bekräftelse i positiva situationer, så att det positiva beteendet utmanövrerar det negativa. För att göra detta menar Wahlström att det är viktigt att pedagogerna tar reda på hur det verkligen ser ut till skillnad från hur vi tror att det ser ut. Vi pedagoger bör också bemöta och bekräfta det positiva i varje barn. När vi pedagoger gör detta kommer flickorna se det positiva i pojkarna och pojkarna det positiva i flickorna.

Naturligtvis måste vi pedagoger ge barnen en tillsägelse när de går över gränsen men för att fokusera på ett bra beteende bör vi undvika att använda negativa utsagor. Med negativa

utsagor menas när man t ex säger: Spring inte här inne! Istället kan man säga: Här inne går vi, springer gör vi utomhus. Det är också viktigt, som vi påpekat tidigare, att vi inte förutsätter att barnen går över gränsen imorgon bara för att de gjorde det idag. Gör vi det kan det leda till att vi punktmarkerar ett barn vi anser benägen att ställa till med besvär. Vilket i sin tur kan leda till att det barnet hämmas i sin utveckling och sitt lärande eftersom det hela tiden finns någon vuxen där som talar om hur saker och ting ligger till. Han/hon får inte chansen att ta reda på eller testa något själv då de vuxna, med goda avsikter, underlättar för barnet. Vi tycker oss se en tendens till detta i pedagogernas bemötande mot Pontus. Barnens beteende beror på den respons vi vuxna ger dem.

Något pedagogerna reagerade på var att Elsa hjälpte Arne. De menade att Arne är stor nog att kunna smöra sin egen smörgås. Att Elsa även hjälpte de små flickorna var inget som pedagogerna kommenterade. Flickorna är, enligt pedagogerna själva, över lag duktiga och självgående. Pedagogerna verkar inte, enligt våra egna reflektioner, inse att det är deras eget handlande och bemötande mot barnen som är avgörande för hur pojkarna respektive flickorna kommer att utveckla sin könsidentitet. Fokus ligger framför allt hos barnen och på att deras beteende ska förändras. Men för att förändra barnens beteende måste pedagogerna först förändra sitt beteende. Precis som Wahlström (2003) skriver är det vi vuxna som i slutändan ansvarar för barnens beteende.

Som lösning på måltidsproblemet satt flickorna i Wahlströms undersökning vid ett bord och pojkarna vid ett annat bord. Detta för att pojkarna skulle tänka på varandra och flickorna skulle tänka på sig själva. Resultatet blev att vid flickbordet pratades det så mycket att de knappt hade tid att äta. Vid pojkarnas bord var det allmänt stillsamt, de satt och väntade på att bli serverade. Ibland hördes ett "Öh" utan att någon reagerade. Pedagogerna fortsatte filma sig själva vid måltiden och insåg då att man inte bara kan dela upp barnen i pojk- och flickbord och tro att det löser problemet. Det viktiga, enligt Wahlström, är att pedagogen inser sin roll som aktiv ledare vid könsuppdelade situationer. "Det viktiga med att dela upp barnen är att det ger pedagogen möjlighet att bemöta dem på ett annat sätt" (ibid:143).

Även Svaleryd (2003) berättar om en frukost där hon videofilmade sig själv: "Vid bordet satt fyra flickor och sex pojkar i åldrarna 4-6 år. På bordet fanns gröt, mjölk och sylt samt socker och kanel. En av pojkarna säger 'Skicka', och jag skickar gröten. Flickorna ber varandra om saker i långa meningar och tackar när de tagit emot. En liten stund senare säger en av pojkarna "Mjolk" och den skickas till honom. Strax efteråt säger han "Skicka" igen. En av de fyraåriga flickorna läser av hans tallrik och kommer fram till att det är dags för sylt. Hon vet dessutom att han gillar sylt bättre än socker och kanel, och skickar den raskt till honom." (ibid:18) Detta är alltså ett vanligt beteende för pojkar, flickor och pedagoger i förskolan.

Davies (2003) menar att barnen själva tar på sig de könsstereotypiska rollerna även fast vi vuxna med alla medel försöker motverka detta. En förklaring till detta kan vara att också massmedia och reklam spelar en stor roll i skapandet av könsstereotypa roller vilket även pedagogerna reflekterade över i diskussionen. Men det är då viktigt att vi pedagoger inte ger upp p.g.a. detta och skyller allt på massmedia och reklam. Vuxna är viktiga som förebilder när barnen skapar sin egen identitet vilket även Svaleryd (2003) anser.

Pedagogerna har, efter att de sett sitt beteende på film, kommit fram till att vissa saker de gör bör förändras. De menade t ex att de i fortsättningen kommer att se annorlunda på Pontus och Elsa. Pontus sökande efter uppmärksamhet i negativ bemärkelse kommer pedagogerna i fortsättningen inte uppmuntra. Han kommer istället få mer positiv uppmärksamhet.

Pedagogerna kommer förhoppningsvis inte längre förutsätta att Elsa klarar allt själv utan att även hon vill och behöver ha uppmärksamhet och vägledning.

Vi drar slutsatsen efter intervjuerna, videofilmningen och återkopplingen med pedagogerna, att de tankar pedagogerna hade om sitt bemötande mot pojkar och flickor i viss mån stämde med hur det såg ut på filmen. Flickorna och pojkarna blir ibland behandlade olika och olika förväntningar ställs på dem pga. deras kön. Pedagogerna menade i intervjuerna att de omedvetet bemöter pojkar och flickor olika vilket de också gjorde. De situationer på filmen då bemötandet skilde sig åt; måltiden och utgången, var inte de situationer pedagogerna nämnde, med undantag för Majken. Vi tror därför att vår undersökning har hjälpt pedagogerna synliggöra att deras beteende mot pojkar och flickor skiljer sig mer än vad de från början trodde.

6. Avslutande reflektioner

Det resultat som vi har fått, alltså att pojkar och flickor ibland blir bemötta olika i förskolan, är också det vi hade förväntat oss. Men vi har också kommit fram till att skillnaderna även kan bero på ålder, intressen och behov, som exempelvis vid den lilla samlingen. Att pedagogerna även var medvetna om detta var något vi också trodde att vi skulle komma fram till. De var medvetna om att de omedvetet bemötte pojkar och flickor olika. Dessa antaganden grundade vi på våra tidigare erfarenheter från förskolan och den litteratur vi läst under vår utbildning.

Vi fick också känslan i intervjuerna att pedagogerna undervärderade sin egen roll i barnens skapande av könsidentiteten. Men efter att ha sett och reflekterat över sitt beteende på film tror vi att pedagogerna kommer att inse hur viktiga de faktiskt är. Skolan och förskolan spelar en avgörande roll för barns könsskapande. För att vara en förebild som pedagog bör man tänka igenom sina egna föreställningar om vad man anser är manligt och kvinnligt. Vi tycker det är viktigt att man kommer bort från uppdelningen manliga och kvinnliga egenskaper, eftersom det riskerar att lägga på egenskaper hos barnen som de inte har.

Men vi måste komma ihåg att vi var och filmade i verksamheten under en dag medan pedagogerna befinner sig där hela tiden. Det lilla vi såg under undersökningen ger oss ingen rättvis bild av hur deras verksamhet ser ut. Vilket också innebär att vi inte bedömer pedagogernas beteende som ”fel” utan vi har enbart en åsikt baserad på det vi sett under undersökningen. Vi hade helst av allt velat att undersökningen pågått längre, gärna under ett helt år för att den verkligen skulle bli tillförlitlig.

Detta arbete har gett oss en fördjupad kunskap om arbete med jämställdhet i förskolan. Vi har återigen blivit medvetna om hur viktiga genusfrågor är. I förskolan/skolan blir pojkar och flickor förnekade att utveckla sin fulla kapacitet eftersom könsrollerna; att flickor ska vara söta, snälla och tysta och att pojkar är stökiga, låter mycket och tar plats, är så starkt förankrade inom oss.

Det innebär en risk att förklara ett stökigt beteende med att ”pojkar är pojkar” och använda flickor som hjälpfröknar för att sedan säga att detta beteende finns förprogrammerat i våra hjärnor. Då man säger att det är en skillnad mellan en typisk pojkes och en typisk flickas hjärna, som Zlotnik (1998) menar och att detta är bara att acceptera, stärker vi samtidigt de könsstereotypa rollerna. Vi har då godtagit att skillnaderna mellan könen inte går att göra något åt eftersom de är naturliga skillnader.

I förlängningen betyder detta att vi pedagoger inte behöver jobba för att ge pojkar och flickor samma villkor att utvecklas eftersom naturen inte gett oss samma villkor. Då kan vi också slopa Lpfö 98 (läroplanen för förskolan) där det står att vi ska jobba för att motverka de traditionella könsrollerna. Vi håller absolut inte med Zlotnik (1998) om påståendet att flickor och pojkars hjärnor skulle skilja sig åt och vi skulle gärna vilja veta vad en typisk pojkhjärna respektive typisk flickhjärna är.

Självklart skiljer sig män och kvinnor åt ur ett fysiskt perspektiv men vi kan inte förutsätta att vi även skiljer oss åt ur ett psykiskt perspektiv. Alla människor är individuella och vi blir formade utifrån den sociala kontexten vi verkar i. Vårt kön är inte avgörande för hur vi kommer att bete oss i den sociala kontexten, utan för hur vi blir bemötta. Detta menar även

Davies (2003), då hon skriver att maskulina och feminina egenskaper inte är medfödda utan ett resultat av den kultur vi lever i och är då både en förutsättning för livet och ett resultat för hur det levs.

Ofta blir de barn som inte passar in i könsrollerna sedda som lite konstiga och udda. Vi anser dock att detta är på väg att förändras. Den generation män som idag är i 20-årsåldern har, till skillnad från generationerna av män innan, en annorlunda syn på vad som är manliga och kvinnliga egenskaper. Vi tycker oss märka att de flesta män i 20-årsåldern inte delar upp egenskaper i manligt och kvinnligt. Könsstereotyperna börjar mer och mer suddas ut men vi får absolut inte anses oss färdiga med jämställdhetsarbete. Det är fortfarande mycket kvar att göra, inte minst i förskolan och skolan.

Vår förhoppning är att vi, i vår framtida yrkesroll, kan genomföra en liknande undersökning för att synliggöra vårt eget beteende. Det är viktigt, anser vi, att man som pedagog vågar granska sig själv för att kunna ändra sitt beteende. Precis som Wahlström (2003) säger måste vi pedagoger ta reda på hur jämställda vi verkligen är till skillnad från hur jämställda vi tror att vi är. Vi måste möta och styrka det positiva i varje barn eftersom en tro på ens egen förmåga är, menar Svaleryd (2003), viktigt för barnets lärande och utveckling.

Detta håller vi absolut med om, barnen måste få positiv uppmärksamhet och bli styrkta som individer för att utveckla ett gott självförtroende. Det är oerhört viktigt att vi bemöter barnen utifrån deras inre egenskaper och inte deras yttre attribut. Pedagogerna på förskolan vi besökte har arbetat aktivt med detta då de undvek att nämna söta, tuffa och snygga då de pratade om barnens kläder. De använde istället ord som varma, sköna och bekväma för att beskriva kläderna.

Pojkar och flickor ska bli bemötta som individer och inte utifrån sitt kön. De ska ha möjlighet att gå utanför de stereotypa könsmodellerna och stärkas som individer, inte som pojke eller flicka. Därför måste pedagoger reflektera över hur de ser på könsrollerna och göra upp med sina fördomar för att kunna stödja barnen i deras utveckling mot att bli hela människor.

7. Källförteckning

Fyra intervjuer

Videofilm (förvaras hos författarna)

Litteratur

Davies, Bronwyn. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber AB.

Graf, Johanna, Helmadotter, Anne-Marie & Ruben, Susanna. (1991). *Visst är det skillnad! – om att arbeta utifrån både flickors och pojkars behov*. Malmö: Almqvist & Wiksell Förlag

Johansson, Barbro. (2000) *Kom och ät! Jag ska bara dö först- Datorn i barns vardag*
Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige

Läraryrket. (2002). *Lärarens handbok*. Solna: Läraryrket förlag.

Nordahl, Bertill. (1998). *Flickorna och pojkarna - nio samtal om könets betydelse*. Lund: Tiedlund Förlag.

Paechter, Carrie. (1998). *Educating the other*. London: Falmer Press.

Patel, Runa & Davidsson, Bo. (1994). *Forskningsmetodikens grunder*. (2:a uppl.) Lund: Studentlitteratur

Sparman, Anna. (2002). *Visuell kultur i barns vardagsliv- bilder, medier och praktiker*.
Linköping: Linköpings Universitet

Svaleryd, Kajsa. (2003). *Genuspedagogik*. Stockholm:Liber

Wahlström, Kajsa. (2003). *Flickor, pojkar och pedagoger - jämställdhetspedagogik i praktiken*. Kristianstad: Sveriges utbildningsradio AB

Bilaga 1

Intervjufrågor

1. Hur gammal är du?
2. Vad har du för utbildning
3. Hur länge har du jobbat på förskolan
4. Vad är dina tankar om genuspedagogik?
5. Har du arbetat med genuspedagogik tidigare?
6. Hur tycker du att bemötandet mot pojkar och flickor bör vara?
7. Varför det?
8. Hur tror du ditt eget bemötande mot pojkar respektive flickor är, gör du någon skillnad?
9. Vad tror du blir dem långsiktiga konsekvenserna av detta?
10. Om du bemöter pojkar och flickor olika, i vilka situationer tror du dig göra det?
11. Hur tycker du att ni kan arbeta vidare med detta material?

HEJ ALLA FÖRÄLDRAR PÅ VITSIPPAN!

Vi är två lärarstudenter från Göteborgs Universitet som läser vår sista termin på lärarprogrammet och vi ska skriva vårt examensarbete nu i vår.

Vi har valt att skriva om genus och om förskollärare bemöter flickor och pojkar på olika sätt. För att genomföra detta kommer vi att filma förskollärarna och barnen i olika vardagliga situationer för att se hur bemötandet är. Vi kommer alltså i vårt arbete främst ta upp förskollärarnas beteenden och inte fokusera på barnens. Däremot kommer barnen att figurera i arbetet helt anonymt men alltså inte som forskningsobjekt. Detta arbete kommer att ske under v.14.

Vi hoppas att detta är okej för alla er föräldrar och har ni några frågor får ni jättegärna höra av er till oss.

Lina Björnberg Johansson
Anne Mattsson

tel: [REDACTED]
tel: [REDACTED]

Tack på förhand!

Jag godkänner att mitt barn filmas och förekommer anonymt i ett forskningsarbete:

Ja Nej

Barnets namn:

Föräldrarnas Underskrift:

